

RUBLJI IN DOLARJI

Le zakaj so se šli mance in trdili, da je Hruščev prišel na oddih, ko je še tako lahkovernemu komunistku moralo biti jasno, da se je prišel pogovarjat s Titom? Manj lahkoverni ljudje si lahko mislijo, da komunisti lažejo iz gole navade in pa zato, ker jih nihče ne more klicati na odgovornost. Hruščev sam je rekel, da je bil nje - gov oddih svojevrsten. Če bi bil dejal, da si je od prepričevanja in razlaganja ko - maj lahko oddahnil, bi mu bolj verjeli.

Branje dolgih govorov, katere so poslušale potrpežljive množice ob tej priliki, - povzetek objavljamo v običajni rubriki - je dolgočasno, a po svoje poučno. Prvič slišimo Hruščeva kot didaktičnega komunista, ki ne dojame, da pridiga ljudem, ki po - sedujejo kaj več kot en sam par spodnjih hlač in ki vsaj teoretično sodelujejo v upravljanju podjetij. Drugič lahko razberemo, o čem so se pogovarjali tovariši v Beogradu, na Brionih in na Brdu.

Hruščev je vsiljeval socialistično razdelitev dela. Pri tem kajpak misli, naj bi se Jugoslavija vključila v socialistični gospodarski blok, prilagodila industrijski razvoj ostalim socialističnim deželam in se posvetila nekaterim specializiranim panogam, a se zanašala za ostalo na socialistične brate. Nerodno je to, da so bratje cigani, kot dobro čutijo Romuni, ki se počutijo zelo prizadete in zapostavljene. Ti - to je poudarjal prednost mednarodne razdelitve dela, kjer bi bile teoretično in praktično prednosti večje. Mednarodna in ne le socialistična razdelitev dela nam - reč pomeni, da bi Jugoslavija še nadalje uživala ugodnosti trgovine z Zapadom in bi se nadalje prizadevala, da razširi tržišče v razvijajočih se deželah Azije, Af - rike in latinske Amerike, kamor se je Tito pravkar odpravil.

Stara je tudi bojazen, ki izvira še iz bridkih izkušenj v Stalinovih časih, da se bo pri gospodarskem sodelovanju Sovjetska zveza okoriščala na račun drugih, ker je kurz rublja umetno postavljen in nima osnove v resnični kupni moči. Zato je Hruščev prišel v Zagrebu na dan z idejo o obračunavanju v dolarjih. Celotna razprava o go - spodarskem sodelovanju najbrž še ni zaključena, ker bi pričakovali, da jo bo Hruš - čev kronal z blagohotnim naznanilom velikega sovjetskega posojila in tehnične po - moči pri gradnji djerdapske elektrarne na Donavi. Vendar se bo Jugoslavija pridru - žila Svetu vzajemne ekonomske pomoči kot opazovalec, kar je že dolgo prosila. Tak o - pazovalec je tudi pri zapadno-evropskem OEEC.

Pogovori o mednarodnem delavskem gibanju se kajpak tičejo velikega razkola v komu - nističnem svetu med Moskvo in Pekingom, ki je preko poletja udaril na dan v vsej o - strini in se je iz lažnjivega ideološkega spora spremenil v odkrit spopad sil. A čudno je, kako se tovariši v imenu marksizma in leninizma obkladajo z izbranimi priimki, ki so bili včasih rezervirani za kapitaliste in imperialiste. Težko je za - nikati, da imajo Kitajci kot revolucionarji po svoje prav. Če mislijo, da "žrtve mo - rajo biti", le ponavljajo fraze vnetih komunistov iz starih časov. Ko je Marx go - vil o revoluciji, je mislil na lačne in bose proletarce. Komunisti v SZ in Jugosla - viji pa so se najedli in oblekli, tako da jim vroča revolucija več ne prija. V njej bi izgubili več kot le verige. Zato je prav razumljivo, da se znajdejo na skupnem stališču. Treba je še upoštevati, da se Tito - junaški partizan kot je bil - zelo boji radioaktivnih padavin in je bil zato osebno silno vesel, ko so v Moskvi pod - pisali sporazum o prepovedi jedrskih poskusov. Do Hruščeva je torej čutil hvalež - nost in res se ujemata, ko govorita o miru. Vsekakor je bolje, da govorita o miru kot pa o revoluciji. Seveda si predstavljata, da bo socializem zmagal na miren na - čin. A po Jugoslaviji je krožila govoricica, da kapitalizma ne bo dobro pokopati, ker potem ne bo nikogar, ki bi dajal pomoč in posojila.

TITO GRE V WASHINGTON

Po obisku v Braziliji, Boliviji, Čilu in Mehiki, se bo Tito podal v Združene države, kjer se bo v Washingtonu 17. oktobra neformalno sestal s prezidentom Kennedyjem. To je vsekakor korak naprej od newyorškega hotela, v katerem ga je 1. 1960 sprejel tedanji ameriški predsednik, dasi bi Titu brez dvoma mnogo bolj godil uradni sprejem z vsem ceremonijelom. A zaenkrat je lahko zelo zadovoljen že s tem, kajti koncem avgusta še ni bilo nič videti, da bo sploh mogel v Washington. Ker se je tedaj mudil v Jugoslaviji Hruščev in ker so prihodnje leto v Ameriki predstaviške volitve, Kennedy seveda ni smel s takim sestankom preveč tvegati. Zato je njegov prijatelj časnikar Kilpatrick spustil 30. avgusta v Washington Postu poskusni balonček in predvideval sestanek nekje na periferiji; opravičeval pa ga je, da Amerikane sme Tita vedno bolj potiskati v sovjetski objem in da je treba gojiti prozapadna čustva jugoslovanskih narodov. Kot kaže ni bilo kakih izrednih protestov, zato so pozneje Tita celo povabili v Washington. Sodijo, da s tem politično ne bodo tvegali preveč. Očividno predvidevajo, da bo v Washingtonu manj incidentov kot pa jih je bilo pred tremi leti v New Yorku, saj je končno tudi Jugoslovancov manj v prestolnici in še ti so večinoma po vladnih službah.

Izključujemo, da bi prezident Kennedy imel kakšno lastno politiko do Jugoslavije. Ima drugih in hujših skrbi na pretek. Dela po nasvetih State Departmenta, za katerega je znano, da nima kakih svežih in bistrih možgan ter idej na pretek in da se v glavnem drži starih smernic, ki so se sicer izkazale kot politika najmanjšega tveganja, a ki niso prinesle kakega posebnega rezultata. Da se vsa številna jugoslovanska emigracija doslej ni mogla izkazati niti z enim dobrim političnim konceptom, ki bi ga State Department vsaj resno hotel in mogel proučiti, je drugo notorično dejstvo. Zato bodo morebitni protesti ob dvanajsti uri kot bob ob steno, kajti prilika, ki se je leta ponujala, je bila spet zamujena. Dokazali smo znova, da smo boljše politični rušitelji kot pa graditelji. In da pač žanjemo, kar smo sejali.

Kaj žene Tita v Južno Ameriko? Nekateri sodijo, da pripravlja pot Sovjetom. Naše mnenje je še, da ga potiska na to pot predvsem potreba po novih tržiščih, kajti Afrika in deloma Azija sta si Jugoslavija in še bolj Sovjetska Zveza zapravili z nesolidnimi proizvodi, neizpolnjenimi pogodbi in prehudim vmešavanjem v notranje zadeve posameznih afriških držav. Južna Amerika pa vsega tega še ni toliko izkusila in je torej v komunističnih očeh še vedno deviška dežela...

Komunisti pa so ob tem spet eno zagodli. Latinska Amerika je v bistvu katoliška in Cerkev ima v njej še vedno velik vpliv in ugled. Iz teh krogov je bilo tudi čutiti odpor proti Titovemu obisku Brazilije. Na prebrisan način so izvabili izjave nekaterih jugoslovanskih škofov - dr. Ujčića, dr. Držečnika, msgr. Toroša in msgr. Kjudra - s katerimi zdaj operirajo po latinski Ameriki in celo pri "katoliškem" prezidentu Združenih držav. Težko je obsoditi škofe zaradi teh izjav, ker je jasno, da so bili posiljeni vanje in da jih niso dali sami od sebe. Možno jih je kritizirati zaradi prehudega optimizma in naivnosti, ko vidijo v Titu samo "mirotvorca" ali celo govore o "popolni verski svobodi" v Jugoslaviji, kot je izjavil apostolski administrator v Novi Gorici. Da hočejo škofje mir, ni dvoma, da se enako kot vsi prozapadno usmerjeni Jugoslovanci boje prevelike naslonitve ali odvisnosti od Sovjetske zveze je tudi jasno, in da poznajo represalije režima predobro, spet ni treba poudarjati. Tudi jim vest ne dopušča, da bi pozivali k bojkotu - in če bi, jih tudi nihče zunaj ne bi slišal. Zaradi vsega tega jih glede izjav pač ne obsojamo, kot tudi nismo obsojali za podobne nastope ob drugih prilikah patrijarha g. Germana in pravoslavne arhierije, kar sicer to zdaj počne ultra-antikomunistična srbska emigracija. Politiko goniti je pač lahko na svobodi in s polnimi trebui - druga reč pa je živeti pod rdečo zvezdo, "voziti" z oblastmi in pod budnim očesom UDBE "pasti čredo". Tako tudi ne mislimo zaradi teh izjav zapuščati svojo Cerkev ali pozivati na razkol. Poskušamo razumeti težak položaj katoliške in pravoslavne hierarhije v Jugoslaviji, a nič ne skrivamo, da se z nekaterimi njihovimi izjavami ne strinjamo v celoti.

UREDNIŠTVO

KLIC TRIGLAVA izhaja okoli 20. v mesecu. Izdaja ga "Slovenska Pravda". Njeno mišljenje predstavljajo le članki, podpisani od izvršnega odbora.

UREDNIŠTVO: 76 Graeme Road, ENFIELD, Middx. Tel. ENF 5097

UPRAVA: BM/TRIGLAV, LONDON W.C.1.

M.P.G.:

V ČIGAVO KORIST?

Spet so se odprla šolska vrata nadebudni mladini in spet se srečujemo že z znanimi problemi iz preteklih let, ki tarejo slovenske prosvetne organe in delavce. Preteklo poletje je zapustilo osnovno šolo v Sloveniji okrog 29.000 otrok starih 15 let, ki so ali niso dokončali vseh osmih razredov, a so izpolnili redno šolsko obveznost. Ta številka je za približno 3.500 večja od lanske in za 1.000 večja od predlanske. A prostora v vseh šolah II. stopnje v Sloveniji je za dobrih 17.000 dijakov, kar ni ne več in ne manj kot lani, čeprav to ne pomeni, da so jih te jeseni dejansko tudi vpisali vseh 17.000 - zaradi različnih prilih v raznih krajih. Nekaterim šolam je namreč skoro odklenkalo zaradi sedanjega načina finansiranja, medtem ko jih precej životari zaradi pomanjkanja učiteljev.

Po sedanjem sistemu financirajo osnovne šole, gimnazije, ekonomske in administrativne šole občinski šolski skladi. Sredstva za tehniške in njim sorodne šole za gospodarstvo in družbene službe, vključno učiteljišča in vzgojiteljske šole, prihajajo delno od gospodarskih zbornic in iz občinskih družbenih skladov, v glavnem pa iz okrajnega proračuna in medobčinskih skladov (ker učenci iz ene občine n.pr. hodijo v šolo, ki je v drugi občini). Vajenske šole za industrijo, rudarstvo, gradbeništvo in promet financirajo v glavnem oni, ki vajence potrebujejo, a nekaj sredstev prispevajo tudi ljudski odbori, na katerih področju te šole so. Šole za kmetijstvo, gozdarstvo, trgovino, gostinstvo in obrt pa financirajo pretežno ljudski odbori, ostala sredstva pa preskrbijo gospodarske zbornice, ki pobirajo prispevke od gospodarskih organizacij in to 1-2% od brutto osebnega dohodka. Najbolj šepajo dejansko občinski šolski skladi, ki si včasih pomagajo s tem, da "dovolijo" nekaterim staršem, da sami plačajo šolnino na šolah II. stopnje in to zlasti za učence izven občine, v kateri se šola nahaja. To je seveda sila nevarno, kajti z omejenim številom mest na teh šolah, se prav lahko zgodi, da si bo mesto zagotovil predvsem oni, ki si sam plača šolnino. Čeprav se višji organi navidezno zgražajo nad to nesocialistično prakso, ne nudijo odrešujoče alternative. Ko je bila s šolsko reformo uvedena decentralizacija, so si zvezni in republiški organi predstavljali, da so se s tem znebili stalnega glavobola, kako financirati šolstvo, čeprav so se zavedali, da so s tem izpuštili iz roke tudi neposredno nadzorstvo nad samim šolskim sistemom. Sedaj pa je stanje tako, da bi se občine prav rade odrekle neposrednemu nadzorstvu, ako bi le republika ali vsaj okrajji ponovno prevzeli finančno plat organizacije. Najbolj jamrajo tkzv. "nerazvite" občine, ki smatrajo, da imajo od šolanja svojih otrok bore malo. Na posvetovanju o problematiki šolstva v ljubljanskem okraju (sedaj so v Sloveniji samo štiri okrajji - Ljubljana, Maribor, Celje in Koper; ljubljanski okraj je največji s 8.110 km² in 625.649 prebivalci), ki ga je ta mesec organiziral okrajni odbor socialistične zveze, je n.pr. zastopnik belokranjske občine izjavil, da čeprav so potrebe vseh družbenih služb v njegovi občini velike, pobere šolstvo 30-50% vseh občinskih sredstev, medtem ko v razvitih občinah samo 15-20%. Pri tem pa 60-70% belokranjske mladine odhaja po končani šoli iz Bele krajine v druge "razvite" občine. "Torej revna občina šola ljudi za bolj razvite, a sofinancira nje strokovnih šol pobira nerazvitim še dodatno," je ugotovil ta predstavnik.

So pa tudi drugi negativni pojavi. Medtem ko so se komunisti pred vojno zgražali nad položajem učiteljev, jim oni sami danes ne nudijo veliko več. Osebni dohodki se razlikujejo skoro od kraja do kraja. Učitelji začetniki n.pr. prejemaajo z dodatkom za težko mesto in brez stanarine in kuriva ter drugih podobnih dodatkov v Beli krajini 23.000 din na mesec, v Ljubljani pa 30.000 in čez. A učitelj mora delati vse življenje, da doseže tik pred upokojitvijo kakih deset tisoč dinarjev več. Plače v tej skupini varirajo od 33.000 do 45.000 din na mesec. Vzrok te razlike v plačah leži v sedanjem decentraliziranem sistemu financiranja, ko osebni dohodki prosvetnih delavcev ne zavisijo od njihove in splošne prizadevnosti šolskega zbora, ampak od gospodarske moči občine, od razumevanja ljudi, ki odločajo o trošenju občinskih skladov, od sistema razdeljevanja sredstev iz tega sklada in od obsega dejavnosti šole ter od cele vrste drugih činiteljev, ki nimajo nobene zveze z učiteljevim delom in uspehi. Tako so učitelji na osemletkah v občini Ljubljana-Center plačani povprečno 42.250 din na mesec, oni v Mostah 34.000, a oni v Šiški 32.000 - čeprav so vse teoretično del istega mesta. Ako je občina finančno močna, potem tudi njene šole dobro uspevajo in jim ni treba pri-

krojevati delovanja; ako pa občina ne razpolaga s takim dohodkom, da bi lahko oddvojila za šolski sklad dovolj za izpolnjevanje zakona o osnovni šoli, predmetniku in učnem načrtu, ki ga predpiše Svet za šolstvo SRS, njene šole odn. šolske uprave ne le ne razvijajo tkzv. "svobodnih dejavnosti" učencev v delavnicah in se omejujejo samo na pouk osnovnih predmetov, marveč celo nekaterih predmetov sploh ne poučujejo, da jim ni treba imeti preveč učiteljev. S kakim znanjem potem otroci končujejo osnovno šolo in gredo na šole II. stopnje, je potem seveda razvidno po uspehih na teh šolah samih. V prvem polletju lanskega leta 1962-63 je n.pr. izdelalo v ljubljanskem okraju samo 60% dijakov.

UČITELJEVA DILEMA

Da si torej člani šolskih "kolektivov" zagotovijo tkzv. "polno učno obveznost", t.j. minimalno število učnih ur, na podlagi katerih so upravičeni do polne plače, po sili poučujejo tudi predmete, za katere uradno niso kvalificirani. A ako bi nastavili še enega učitelja, ki bi bil za take predmete kvalificiran, ne bi imel ne on ne drugi "polne učne obveznosti". Jasno je, da se zato absolventi učiteljskih in pedagoških šol zanimajo samo za taka mesta, kjer jim bodo zagotovljeni polni prejemki - sicer se raje zaposlijo v kaki drugi dejavnosti. A ako bi hoteli imeti na vseh osnovnih šolah v Sloveniji učitelje, ki bi bili kvalificirani za vse predmete, ki jih poučujejo, bi jih potrebovali še okrog tisoč. Kot stoje stvari sedaj pa oni, ki so recimo kvalificirani, da poučujejo zemljepis in zgodovino, poučujejo še fiziko in matematiko in rezultat je ta, da precej dijakov, ki pride po končani osnovni šoli na šole II. stopnje, tam enostavno odleti zaradi prešibkega znanja. Komu naj se taki otroci zahvalijo? Pojavljajo se zato vse pogostejše zahteve s strani srednješolskih profesorjev, ki bi se radi iznebili odgovornosti za slabe uspehe, da se uvedejo obvezni sprejemni izpiti za absolvente osnovnih šol in to vsaj iz matematike, slovenščine in tujih jezikov. Ne smemo namreč pozabiti, da dokončana osmoletka pomeni odn. bi morala pomeniti isto kot dokončano nižjo gimnazijo. Toda kot je izjavil Miroslav Ravbar, ravnatelj I. gimnazije v Ljubljani (Bežigrad), je znanje absolventov osnovne šole nižje od znanja absolventov predvojnih nižjih gimnazij in predstavlja za nje prehod v gimnazijo "neznansko velik skok". Zanje je recimo biologija "absolutno pretežka", umetnostna vzgoja "previsoka", ker nimajo potrebnega zgodovinskega znanja za posamezna obdobja, medtem ko pri slovenskem pouku "ne smemo pozabiti, da je to predvsem predmet za poučevanje materinega jezika." Jovita Podgornik, ravnateljica Zavoda za napredek šolstva, je dodala: "Jezikovni pouk je klavern. Dijaki se ne znajo izražati. Žalostno je, da se izražajo nekateri dijaki bolje v tujem jeziku, ki se ga uče, kot pa v svojem materinem"... Izgleda, da se nimamo v emigraciji nad čem pritoževati!

Vzroki slabih uspehov osmoletkarjev pa niso samo v finančnih problemih. Po členih 35. in 36. Zakona o osnovnih šolah lahko učenec napreduje v višji razred tudi če konča nižji razred z dvema slabima ocenama in to bodisi iz slovenščine, matematike ali tujega jezika! Take učence potem imenujejo v višjem razredu "pogojne učence", ki bi baje morali i dohiteti ostale i iti z njimi vstrie. Kar se pa običajno zgodi, je to, da tak "pogojni učenec" tudi višji razred "izdela" z dvema slabima ocenama in tako se vleče naprej dokolca - dokler ne odleti na šoli II. stopnje, ako do nje sploh pride. Zakon naj bi baje dokazoval "humanost" novega režima in nudil pomoč tudi onim učencem, ki imajo težje pogoje za učenje kot so družinske razmere, delo doma, oddaljenost od šole itd. Toda učitelji, ki naj bi nudili takim učencem pomoč, enostavno ne utegnejo, saj ima večina šol tri izmene in so prostori zasedeni od jutra do večera, a razredi imajo tudi po 45 učencev. Tako je zakon uvedel grdo navado, ki ne velja več samo za učence s težkimi pogoji učenja, ampak tudi za mnogo drugih. A to pomeni sankcioniranje lenobe, ki se kasneje maščuje. Učiteljem pa tudi ne pade na pamet, da bi žrtvovali svoj lastni ugled, ako jim niti zakon ne stoji ob strani. Marsikateri forum očenjuje učiteljev uspeh po številu slabih ocen, ki jih je prisodil učencem. Čim manj slabih ocen je dal, tem večji je njegov uspeh v očeh tega foruma. Celotno šole primerjajo po tem, koliko je na njih slabih ocen. In tako se vrši na učitelje pritisk s strani staršev po eni strani, češ "Bodi človek!", in s strani šolske uprave po drugi strani, češ "Najslabši pa res ne moremo biti!" In tako prevladuje med učitelji tendenca, da proti koncu šolskega leta vse manj zahtevajo od učencev, samo da bi jih čim več izdelalo.

RAZGLEDI IZ HRVATSKE EMIGRACIJE

Hrvatska seljačka stranka v emigraciji je proglasila letošnje leto za "Leto Stjepana Radića", ker je bila 8. avgusta petintrideset letnica njegove tragične smrti (1928). Glasilo HSS, HRVATSKI GLAS, objavlja mnogo člankov o Radiću, njegovi "ideologiji", "borbi za kmeta", hrvatski narod, neodvisno Hrvatsko itd. Pozornost so vzbudili članki g. Ilije Jukića pod naslovom "Razgovori o politiki uopće", v katerih je on poskusil formulirati Radićevo in HSS politiko. Dasi tega ni napisal, se mi zdi očitno, da je skušal - podobno kot v nekem drugem članku dr. Maček - pobiti gotove navedbe o politični vlogi Stjepana Radića v "Portretu ene generacije", ki jih g. František Hlavaček v nadaljevanjih objavlja v KLICU TRIGLAVA (in v pariškem SAVREMENIKU).

V okviru teh proslav Radićeve obletnice so HSS organizacije v Kanadi, USA in Belgiji ter "Hrvatski Radnički Savez (pod kontrolo HSS) naslovili 10. marca poziv vsem izseljenim Hrvatom, v katerem so analizirali stanje v hrvatski emigraciji, napadli poskuse raznih ustašev in ambicije raznih intelektualcev ter naglasili, da je Stjepan Radić položil temelje hrvatske narodne politike, ki je "politika demokracije, čovječnosti, socialne pravde i političke samostalnosti". Ta politika obsega "program za rešitev vseh domačih političnih, gospodarskih in socialnih vprašanj". Apel zaključuje: "Zato bodimo ljudje med seboj, vzdržujmo človeške odnose med nami v izseljenstvu in na tem temelju ostvarimo slogo združeno se okoli Hrvatske seljačke stranke in njenega vodstva in njenega programa".

Verjetno v okviru tega "Leta Stjepana Radića", je šel glavni tajnik HSS v emigraciji g. dr. Juraj Krnjević na daljše potovanje po obeh Amerikah, kjer je obiskal v česu treh mesecev tudi hrvatske naselbine v Argentini, Čilu, Venezueli, Braziliji, Urugvaju, Peruju in Ekvadorju. Kanadski HRVATSKI GLAS je potovanje označil kot dr. Krnjevićev triumfalni pohod, na katerem se je glavni tajnik sestajal ne le s pristaši HSS ampak tudi z vsemi Hrvati in predstavniki skoro vseh hrvatskih strank, skupin in društev. Ob tem je imel mnogo govorov, stalno naglašujoč, da je cilj hrvatske borbe "vzpostavitev svobodne in neodvisne Države Hrvatske, v čemer so si vsi Hrvati edini. Borba za Državo Hrvatsko je glavni cilj HSS od njene ustanovitve, o čemer govori tudi njena ustava, iz česar nihče, naj že bo kdorkoli, ne more delati vprašanja; nihče, niti oni, ki se samovoljno predstavljajo, da govorijo v imenu HSS. V imenu HSS lahko službeno in obvezujoče govorita samo njen predsednik in tajnik, a ta dva se ne razlikujeta v pogledih niti v enem od bistvenih vprašanj hrvatske politične borbe danes". V Argentini so se dr. Krnjević in predstavniki HSS sestali s Pavelićevim "opolno-močenim naslednikom" dr. Stjepanom Heferom in predstavniki "Hrvatskog Oslobodilačkog Pokreta" (HOP). Predsedstvo tega HOP-a je v svojem listu HRVATSKA objavilo sporočilo o sestanku, na katerem "se je objestransko konstatirala pravica in zahteva hrvatskega naroda na vzpostavitvi Države Hrvatske." Poudarjena je bila potreba medsebojne tolerance in nenapadanje med Hrvati v emigraciji kot tudi medsebojna pomoč za dosego cilja. HOP je predložil HSS ustanovitev skupnega hrvatskega predstavništva, toda "Dr. Juraj Krnjević je izjavil, da ni potrebno ustanovljati skupno predstavništvo". HOP je dalje predlagal skupno izjavo za hrvatsko javnost o tem sestanku, toda "dr. Juraj Krnjević je izjavil, da ne bo podpisal nobene izjave, ker ne smatra to potrebno".

Iz raznih govorov, izjav in člankov v času potovanja in pozneje se jasno vidi, da je dr. Krnjević obdržal svoje stališče brezkompromisne borbe za samostojno Hrvatsko in proti vsakemu sodelovanju z ustaškimi organizacijami, zahtevajoč, da naj se vsi Hrvati združijo v HSS.

- Številne ustaške organizacije v emigraciji, ki imajo vsaka svojega voditelja in ki se med seboj prepirajo, predstavljajo zanimivo študijo raznih paranoičnih intelektualcev, ki se v emigraciji izživljajo na različne načine, počenši od organiziranja terorističnih akcij do neplodnih razpravljanj o "srbizmi" v hrvatskem jeziku.

- Posebno mesto v hrvatski emigraciji zavzema hrvatska skupina v južnoslovanski zvozi "Budučnost" (glasilo HRVATSKA ZORA, urednik g. Roko Kaleb). Ta skupina je odločno proti ustašem, a ni vesela nad dejstvom, da HSS ne polaga nanjo nobene pozornosti.

- Piše mi prijatelj Hrvat: "Prebral sem Vaše 'Razglede' v zadnjem KLICU TRIGLAVA z naslovom 'Pred koncem'. Oprostite, kar Vam povem, toda tudi ta kot Vaši prejšnji 'Razgledi' kažejo pri Vas na stalno pomanjkanje politične korektnosti, dejansko političnega poštenja. Mogoče je to posledica Vašega dolgega bivanja med Srbi".

Londonski sestanek

Še vedno nimamo uradnega sporočila o tkzv. londonskem sestanku v marcu mesecu, odn. vsaj verzije srbskih in slovenskih udeležencev. Pobuda za sestanek je prišla od g. Vaneta Ivanovića (v katerega hiši v bližini Londona je bil sestanek), sklical ga je g. Božidar Vlajić, organiziral a sta ga pa gg. Desimir Tošić in Nenad Petrović. Od Hrvatov so bili navzoči gg. dr. Branko Pešelj, ing. Vladimir Predavec in Ilija Jukić, od Slovencev gg. Miha Krek, Franjo Sekolec in Rev. Ignacij Čretnik. O tem je KLIC TRIGLAVA pred časom že pisal. Prve obširne vesti o tem sestanku so prišle s hrvatske strani. Ustaška DANICA je dala o njem svojo verzijo ter sestanek in udeležence napadla. HRVATSKA ZORA je porabila mnogo prostora in kritizirala ta sestanek, poudarjajoč, da se take reči delajo "od spodaj" in ne "od zgoraj", t.j. "iz naroda" in ne od "samopostavljenih voditeljev". Bogdan Radica je v HRVATSKE GLASU nekajkrat napadel hrvatske udeležence tega sestanka, zlasti g. Ivanovića, ki se smatra za Jugoslovana, da si bi se moral smatrati - po g. Radici - za Hrvata. Na dolgo in široko se je v HRVATSKEM GLASU branil g. Ilija Jukić in pojasnjeval, kako je cela reč potekala. Argentinska HRVATSKA REVIJA pa je o tem sestanku junija objavila obširen dopis iz Pariza z naslovom "Pred ustanovitvijo novega jugoslovanskega odbora?". HR trdi, da je dr. Pešelj po sestanku predložil svojim prijateljem v Parizu in Bruxellesu načrt besedila za "demokratsko alternativo", ki pa so ga odbili, češ da nočejo imeti s tem nobene zveze. Po istem viru je emigrantska hrvatska inteligenca najostrejšo obsodila korak g. g. dr. Pešelja in Jukića, zlasti na sestanku hrvatskih intelektualcev z g. Jukićem v New Yorku; enako tudi dr. Krnjević. V HRVATSKEM GLASU pa je g. Radica namigoval na g. Vaneta Ivanovića: "Minuli so časi, ko so mogli posamezniki, bodisi ker so imeli denar ali so po zapadnih prestolnicah zahajali v /višjo/ družbo vsiliti narodom politiko, ki je ti niso hoteli ali pa je bila proti njihovim koristim". Istotam se je g. Jukić branil, da je obvestil dr. Krnjevića mesec dni pred sestankom in da dr. Maček ni imel ničesar proti temu, da se g. g. Jukić in Pešelj sestanka udeležita.

Toda medtem ko Hrvati razpravljajo o vsem tem, srbski in slovenski udeleženci še vedno držijo zadevo v tajnosti - če izvzamem kratko obvestilo v SVOBODNI SLOVENIJI o sestanku zaupnikov SLS v emigraciji, kjer jih je g. Miloš Stare obvestil o londonskih razgovorih. Toda cela ta reč postaja vedno manj zanimiva, ker v emigraciji novi dogodki hitro zamegljijo prejšnje. Vendar pa sam sestanek, ki je bil slabo pripravljen in od katerega so bili izključeni t.j. "vetirani" muslimani in nekateri drugi posamezniki odn. za katerega so nekateri odklonili, da se udeleže, ni čisto brez vsake koristi, če potegnemo gotove nauke. Čudno je dejstvo, da Srbi v Savezu "Oslobodjenje" (gg. Vlajić, Tošić, N. Petrović itd) še vedno mislijo, da je HSS v emigraciji predstavnik hrvatskega naroda in SLS v emigraciji slovenskega. Ali pa morda upajo, da bosta obe ti emigrantski stranki potem priznali emigrantsko "Oslobodjenje" za srbske predstavnike? Dejstvo je, da "legitimacije" iz prve Jugoslavije vedno bolj bledijo in imajo vsak dan manj pomena, saj ne predstavljata niti hrvatske niti slovenske emigracije kaj pa šele hrvatski ali slovenski narod.

Razkol (nadaljevanje)

-Arhijerejski namestnik za Nemčijo, prota g.Milan Jovanović, in pet duhovnikov z njim so se opredelili za g.Dionizija. - Srbski pravoslavni duhovniki v Veliki Britaniji pa so v svojem GLASU odločno napadli bivšega vladiko g.Dionizija Milivojevića, dolžeč ga za razbijanje srbske emigracije, prelomitev prisege, utaje denarja itd. - Združenje svobodnih Jugoslovanov v Skandinaviji in Organizacija jugoslovanskih antikomunistov v Göteborgu sta se opredelili za g.Dionizija. - Zanj se je izjavil tudi del Združenja borcev v USA z dr.R.Brašičem, a drugi del s podpolk.M.Vuksanovićem proti. Podobno je drugod.

-Večina avstralskih duhovnikov na čelu z arhijerejskim namestnikom protojerejem g.P.Radošem se je opredelila proti g.Dioniziju.Medtem je Sv. arhijerejski sabor v Beogradu s poslanico od 27.julija odprto obsodil g.Dionizija.

-Po GLASU KANADSKIH SRBA (29.avgust) se je v USA in Kanadi opredelilo 56 duhovnikov in 39 občin za patrijarha, a 18 duhovnikov in 23 občin za g.Dionizija, dočim je 8 duhovnikov in 6 občin še vedno neodločenih.

VEKOSLAV FARKAŠ

STRPNI LJUDJE

"Teško je ločiti med posameznikom in organizacijo," je izjavil predsednik izvršnega odbora Slovenske Pravde g.V.Farkaš, "posebno v naših emigrantskih razmerah,kjer si posamezniki tako radi laste pravico,da govore v imenu skupin ali celega naroda,čeprav jih nihče ni za to pooblastil.Navada je v resnici smešna in megalomanska ter pristoja le totalitarcem; vendar je takorazpasena,da tudi Slovenski Pravdi kot skupini pripisujejo mnenja,katera izražajo njeni člani kot posamezniki."

Da bi postavili zadeve v red, je izvršni odbor Slovenske Pravde izdal sledeče pojasnilo:

"Razpravljjanje g.V.Farkaša o aktualnih političnih vprašanjih,ki jih periodično objavlja "Klic Triglava" in drugo časopisje in v kateri potem često neposredno ali posredno posežejo tudi razni posamezniki, listi in organizacije, je nekatere zavedlo v zaključek, da predstavlja stališče g.V.Farkaša mnenje Slovenske Pravde, v kateri g.Farkaš predseduje izvršnemu odboru.

Tak zaključek je bil tako v tem kot v kateremkoli podobnem primeru v bodoče nepravilen, ker moreta v imenu Slovenske Pravde dajati politične izjave samo njen občni zbor ali izvršni odbor in še to le v mejah,ki jih določajo pravila.

Ker je "namen Slovenske Pravde delovati za uveljavljanje politične demokracije v slovenski državi in v skupnosti jugoslovanskih narodov ter za zaščito slovenskih narodnih manjšin s tem,da proučuje politična in splošno družbena vprašanja ter pospešuje svobodno razpravljjanje (čl.2.pravil), ni mogoče, da bi imela Slovenska Pravda svoj političen program,kot ga imajo n.pr.stranke. Tako se člani Slovenske Pravde udoločujejo različnih političnih razprav samo kot posamezniki na glede na svoj svetovni nazor ali strankarske pripadnost.Slovenska Pravda pa je tisti forum,ki omogoča tako izmenjavo misli in proučevanje vprašanj ter obenem s tem pospešuje izgradnjo razgledanih,demokratsko usmerjenih, strpnih in politično mislečih ljudi; obenem je tudi eden od posrednikov, ki pospešujejo boljše razumevanje med Slovenci samimi kakor tudi med Slovenci in ostalimi južnoslovanskimi narodnostmi. Tako potem sledi, da je "Klic Triglava" politično neodvisen list, ki ne predstavlja mnenja Slovenske Pravde,pa čeprav ga ta izdaja. Če pa bi okoliščine narokovale, da se objavi mnenje Slovenske Pravde, bo tak članek v "Klicu Triglava" ali drugod vedno podpisan od pristojnega organizacijskega foruma.

Izvršni odbor Slov.Pravde:

V.Farkaš, P.Borštnik, L.Zupan,
Š.Tomažič, Dr.L.Sirc, D.Pleničar."

POZABIMO PRETEKLE SPOPADE!

RESOLUCIJA LIBERALOV IZ JUGOSLAVIJE

"Ob kongresu Liberalne internacionale v St.Gallenu izročamo bosanski muslimani, Hrvatje, Srbi in Slovenci, člani in prijatelji Liberalne internacionale, kongresu sledečo resolucijo:

Obračamo se na vse demokrate iz Jugoslavije, v domovini in po svetu, naj pozabijo pretekle spopade, naj bodo strpni drug do drugega in naj si med seboj priznavajo pravico do samoodločbe, kar pa naj nam ne preprečuje, da bi tesno sodelovali v prid svobode in blaginje svojih narodov, ki morajo živeti skupaj vsej kot sosedje;

obračamo se na jugoslovanske komuniste, naj prenehajo z neprestanim eksperimentiranjem, ki ne vodi nikamor, in naj vrnejo politične pravice posameznikom in narodom v Jugoslaviji, da bodo lahko sami odločili o svoji bodočnosti na svobodnih volitvah;

obračamo se na svetovno demokratično javnost, posebno vse liberalne, naj podpro naša stremljenja kakor tudi stremljenja vseh drugih narodov pod totalitarnimi režimi za obnovo svobode; in

končno se obračamo na vse bosanske in hercegovske muslimane, Hrvate, Makedonce, Srbe in Slovence, posebno člane krščansko-demokratske, socialistične in kmetijske internacionale, naj se nam pridružijo v tej resoluciji.

A.Zulfikarpašić, T.Velagić,
V.Predavec, N.Petrović,
N.Rajić, I.Stanić,
L.Sirc."

(Podpise na gornjo resolucijo sprejema g.I.Stanić c/o 3 Woodberry Close, Caversham READING, Berks., England, kamor naj liberali iz Jugoslavije pošljejo tudi prijave za vstop v Liberalno Internacionalo.)

Kongres Liberalne internacionale

(Od našega dopisnika)

Na zahtevo francoske delegacije, na kongresu v St.Gallenu od 3.do 5.septembra, je bila glavna tema "neposredna in parlamentarna demokracija". Glavni govornik, b.francoški premier Rene Mayer, je opozarjal, da se danes zastavljajo demokraciji nove naloge predvsem zaradi razvoja vojne in obveščevalne tehnike, ki povzročajo koncentracijo oblasti v rokah izvršnih organov in s tem spravlja v nevarnost svobodo. Ker je bila ta tema preobširna, bo posebni odbor do prihodnjega zasedanja Sveta LI izdelal predloge, kako vskladiti učinkovitost oblasti z varovanjem človeške svobode v praksi demokratičnih ustanov.

Kongres je pozdravil sporazum o prekinitvi atomskih poskusov, a opozoril, da zaradi tega svobodne države ne smejo popustiti v svoji budnosti. Švicarski NEUE ZUERCHER ZEITUNG je v tej zvezi napisal, da sicer ni nobene krize, a da je bila realnost komunistične nevarnosti v ozadju vseh debat: "Resolucija jugoslovanskih članov s pozivom beograjski vladi, naj vrne ljudstvu osebne in demokratične pravice, je razen tega opozorila na dejstvo, da so veliki deli Evrope še vedno pod vladami, ki ne vladajo po volji ljudstva ampak proti njegovi volji".

Veliko so razpravljali o mednarodnem gospodarstvu. To je bilo toliko bolj zanimivo, ker sta kongresu prisostvovala vodilni teoretik medn.gospodarstva prof.B.Ohlin ki je obenem predsednil švedske liberalne stranke, in Jean Rey, član komisije Evropske gospodarske skupnosti. Oba sta bila za to, naj kongres zahteva liberalnejšo gospodarsko politiko od Evr.gospodarske skupnosti in njeno povezavo z EFTA. Kongres je sprejel resolucijo, ki zagovarja splošno znižanje carin v okviru GATT.

Med kongresom so se sestali tudi zastopniki Zveze liberalnih beguncev iz Jugoslavije (po en musliman, Hrvat, Srb in Slovenec) z zastopniki skupine hrvatskih intelektualcev, ki jo vodi prof.B.Radica, da bi razpravljali o tem, kako bi se ta skupina najlaže vključila v Lib.Internacionalo. O tem so razpravljali tudi na seji Odбора liberalnih beguncev pod predsedstvom dona Salvadora de Madariage in v prisotnosti tajnika Liberalne Internacionale Irca Richarda Moora.

FRANTIŠEK HLAVAČEK:

PORTRET ENE GENERACIJE (14)

KOALICIJA PODPIRA TISZA

Avstrijski parlament se je sestal šele po smrti Franca Jožefa spomladi leta 1917. Tiszova vlada je torej zaščitila avtonomijo Hrvatske pred vojno diktaturo in absolutizmom, kakršen je vladal v Avstriji. Ni pa mogel Tisza popolnoma preprečiti nasilja vojaških oblasti, kot smo ga opisali; vendar je zaščitil Hrvatsko (in Srbe v njej) pred neizmerno večjimi grozotami, kot so se dogajale v Bosni, Dalmaciji in Sloveniji in o katerih bomo spregovorili v prihodnjem poglavju.

Zasluga za to gre Hrvatsko-srpski koaliciji, ki je kljub preganjanju mnogih svojih prvakov, v glavnem pripadnikov "generacije 1895", -in z njihovim soglasjem in odobravanjem - nadaljevala s politiko, ki je tak Tiszov stav omogočila. S tem je Koalicija pripomogla, da je bila v Hrvatski preprečena vojaška diktatura ter da je celo prišlo do padca glavnega stebra vojne politike, generala Scheure. Z namišljenim in začasnim pristankom na madžarsko "dualistično" politiko ter s stalnim slabljenjem vezi z Avstrijo, je Koalicija prispevala k bodočemu razpadu monarhije, istočano pa se je pripravljala, da v danem trenutnu obračuna tudi z Madžari, kar se je zgodilo leta 1918.

Toda kakšna državniška modrost in diplomatska spretnost je bila potrebna za vodenje take politike, z bajoneti za hrbtom, v stalni nevarnosti aretacije in obsodbe zaradi "veleizdaje"; ob številnih denunciacijah Frankovcev o "veleizdajalcih in vragih dinastije"; ob opoziciji "Svete zveze", v kateri je sodeloval Stjepan Radić, ki je s tem podpiral Frankovce in Rauchove intrige proti svojim nekdanjim prijateljem. In vse to v teku neizmerno kompliciranih političnih in vojnih dogodkov ter v težkem vojnem času!

Dr. Paulova ("Jugoslovanski odpor in češka Mafija", str. 10), je v svojem opisu Tiszove borbe proti absolutizmu in proti vsem načrtom Conrada von Hoetzendorfa, takole označila odnos med Tiszom in koalicijo: "Tisza si je prizadeval da ohrani dobre odnošaje s Hrvati in zlasti s HSK, ker mu je bila potrebna "dualistična" večina v zagrebškem Saboru. Kajti samo z njeno pomočjo se je mogel upirati prizadevanjem vojaške stranke. Koalicija s svoje strani pa se je naravno naslanjala na Tisza, ker se je upirala vsaki rešitvi jugoslovanskega vprašanja v okviru Avstro-Ogrske, smatrajoč za svoj glavni cilj zedinjenje s Srbijo. Tako sta dva popolnoma nasprotna interesa - eden da se obdrži hegemonija Madžarov na Ogrskem in drugi, da se zruši Avstro-Ogrska, -potisnila Tisza in Koalicijo, drug k drugemu".

V knjigi "Diplomatska igra" str. 17, pa dr. Paulova piše: "Koalicija je podpirala njega in dualizem, ki je po stari srbski koncepciji (še od kneza Mihaila) uničeval monarhijo in stabil odnose do Dunaja in dinastije. Dualizem je bil namreč glavna zapreka kakršnih koli izprememb v monarhiji, absolutizma in kakršnegakoli preobrata, ki bi izboljšal odnose njenih narodov do dinastije ter bi vnesel zmešnjavo v narodne vrste. Zato je Tisza ščitil hrvatsko ustavo in zemljo pred grozotami preganjanja, kakršne so se dogajale v drugih pokrajinah monarhije".

Dodati je še treba, da je Tisza preprečil razpust bosanskega Sabora, ki ga je z največjim prizadevanjem zahteval general Potiorek, pri čemer sta ga energično podpirala grof Conrad von Hoetzendorf in vojni minister Kroatn. Toda proti Tiszu niso uspeli, kar je v Bosni izboljšalo položaj dr. Dimovića, ki ga je Potiorek nameraval po razpustitvi Sabora skupno z nekaterimi srbskimi poslanci zapreti. Pod zaščito poslanske imunitete, ki je bila kolikor roliko spoštovana v Bosni, je dr. Dimoviću uspelo, da je kot podpredsednik Sabora in vodja večine v njem, mnogo oseb obvaroval preganjanja, pri drugih pa dosegel, da niso bili sojeni kot "veleizdajalci".

Tudi njegova vloga je bila sila težavna ter so zato njegove zasluge in junaštvo v tej neenaki borbi izredno visoke. Kot bomo videli, je Dimović, skupno s Svetozarjem Pribičevićem, igral odločilno vlogo pri prelomu z Madžari in samim Tiszom leta 1918. Na ta prelom pa se je HSK v duhu in pod vodstvom "generacije 1895", pripravljala že od vsega početka vojne, čeprav je začasno vodila navidez oportunistično, dualistično, lojalno politiko.

PREGANJANJE V BOSNI IN DALMACIJI

Po vojni napovedi Srbiji, je v Bosni prevzela v svoje roke vso oblast vojaška uprava. O življenju in smrti prebivalstva je odločevalo Vojno sodišče, pa tudi samovolja soldateske. Odložen je bil bosanski Sabor, razpuščena vsa srbska društva, zaprte vse srbske šole, ustavljeni vsi srbski časopisi, razen Dimovićeve "Istine", ki pa je bila tudi ustavljena, ko je Dimović v njej pričel braniti Srbe, ki so bili obdolženi veleizdaje. Uveden je bil sistem talcev: najvidnejši Srbi in "politično sumljivi Hrvati" so bili aretirani in vrženi v ječe, odkoder so jih vodili na stražno službo raznih vojaških objektov ali za spremstvo vlakov. Če se je pri tem dogodilo karkoli, pa naj je to bil v resnici atentat ali pa navadna nesreča, so bili brez milosti na mestu ustreljeni. Dr. Dimović je s tem v zvezi poslal protestni memorandum Tiszu, ki pa topot ni mogel ničesar ukreniti, ker je bila Bosna vojna zona, v kateri so imele vojaške oblasti neomejene pravice. Kljub temu je samemu Dimoviću uspelo, da z neustrašenimi intervencijami osvobodi vsaj nekaj talcev ter da prepreči smrtno obsodbo nekaterih "veleizdajavcev".

Pravtako so vojaške oblasti ob izbruhu vojne zaprle več tisoč "politično sumljivih" oseb, Srbov in Hrvatov, čeprav niso imeli nobenih dokazov o kaki njihovi krivdi. V gotovih vaseh so bili zaprti vsi moški, nekateri z ženami in otroki vred, sicer pa so bili aretirani v glavnem svečeniki, učitelji, novinarji, pisatelji, sodniki in študentje, v glavnem torej inteligenca. Vsi zapori so bili prenatrpani; jetniki so bili nameščeni v kletih, kjer so ležali na golih tleh, včasih po več dni in brez vsake hrane. Mnogi od njih so bili barbarsko mučeni, drugi spet ustreljeni, češ da so skušali pobegniti.

Podrobne podatke o vsem tem dogajanju vsebuje knjiga v. Čorovića "Črna knjiga. Trpljenje Srbov iz Bosne in Hercegovine za časa svetovne vojne 1914 - 1918", podatke o dogodkih v Dalmaciji pa najdemo v knjigi O. Tartaglie: "Veleizdajavec".

Podobne prilike so vladale v Dalmaciji. Tudi tam so vojaške oblasti brez ozira na civilno upravo vršile svoja preganjanja. Zaprti so bili številni poslanci, v glavnem Hrvatje, kot vodja naprednjakov dr. Smodlaka, dr. Drinković, dr. Tresić-Pavičić, dalje brata Prvislav in Ivo Grisonono, dalmatinski prvak "generacije 1895" Stefanini, desetine drugih intelektualcev in stotine ljudi iz naroda.

Jetnike iz Bosne in Dalmacije je ladja "Višegrad" prepeljala na Reko, zvezane z vrvmi, ki so jim rezale v meso, ali v verigah. Pri njihovem prihodu na Reko, se je v pristanišču nad tem zgrozil mlad madžarski oficir, ki je dal odstraniti vrvi in verige, češ da take sramote madžarska država ne more trpeti na svojih tleh. (Rijeka je bila takrat "corpus separatum", pripojen Madžarski). Jetniki so bili nato v močnem naliču peš odvedeni na železniško postajo, kamor so prispeli do kože premočeni. V takem stanju so potovali štiri dni preko Zagreba in Pešte v Maribor, ves čas brez hrane in vode. Ta nepotrebno dolga pot (iz Zagreba bi vendar lahko šli po kratki poti v Maribor), je bila odrejena od vojaških oblasti, da bi Budimpešta lahko videla "veleizdajavce". Na poti v Maribor se je nekaterim zmešalo ter so skozi okna poskalali iz vlaka, večinoma v smrt. V Mariboru so slednjič dobili nekaj hrane, njihovo trpljenje pa so olajšali tudi človekoljubni stražarji, Slovenci.

Nekateri prvaki te povorke, dr. Drinković, dr. Tresić-Pavičić, Andjelinović in drugi, so bili obsojeni zaradi veleizdaje ter so v zaporih ostali vse do amnestije leta 1917. Skupno z ostalimi jetniki, ki niso bili niti sojeni, so bili prepeljani v zapore v Karlau, kjer so jih mu-

čili na razne načine, predvsem pa z lakoto. Bili so tako izmučeni, da nekaterih ob obisku ni spoznala niti mati ali zaročenka. Tako postopanje naj bi preprečilo nadaljnje "veleizdajavsko" delovanje.

Še večje pa je bilo trpljenje Bosancev in Dalmatincev, ki so bili odpeljani v ječe in kazemate trdnjave v Aradu. Od 5.500 oseb, ki so bile brez kakršne sodbe internirane v tem peklju, jih je tekom enega leta umrlo 2.200. Od 400 otrok je preživel samo 40, in od teh, ki so preživeli, otrok in odraslih, je imelo več sto amputirane roke ali noge, ki so jim zamrznile zaradi ležanja na golih kamenitih tleh. Vsled lakote in mraza, so mnogi zboleli na tuberkulozi, tifusu in drugih boleznih, nekateri pa so od trpljenja ponoreli in več sto jih je umrlo po osvoboditvi.

O peklju v teh zaporih je po amnestiji leta 1917, dr. Tresić-Pavičić govoril v dunajskem parlamentu ter izzval svetovni in evropski škandal. Da bi se vojaška oblast nekoliko opravičila, je postavila poveljnika trdnjave Arad, E. Hegeduša pred sodišče, toda za smrt in trpljenje tlikih ljudi je bil obsojen na - eno leto ječe! S pomočjo istih vojaških oblasti pa je uspel, da je ostal na svobodi vse do konca vojne l. 1918!

Bo še.

PROSVETA IN OMIKA

Inštitut za geografijo je po dogovoru z upravljavci Sklada B. Ki = driša prevzel nalogo izdelave Nacionalnega atlasa Slovenije. Obsegal bo vrsto kart s področja regionalne in družbene geografije. Poglavlja o prebivalstvu in o negospodarskih dejavnostih so večinoma že opravljeni. - Po sedmih letih je izšla v nakladi 50.000 izvodov nova avto karta Jugoslavije in Slovenije. Izdala in založila jo je AvtoMoto Zveza Slovenije. Velikost karte je 98x70 cm v merilu 1:850.000.

Zlatko Gorjan, predsednik Zveze prevajavcev Jugoslavije, je bil na kongresu Mednarodne zveze prevajavcev izvoljen za njenega predsednika. V zvezi s tem so bili objavljeni podatki o knjižnih prevodih v Jugoslaviji po vojni. Od 1944 do 1959. je bilo prevedenih 10.950 del - povprečno 730 na leto. V primerjavi s svetovno dejavnostjo je npr. leta 1958 Jugoslavija prevedla in tiskala 3% svetovne produkcije (tj 848 del od okrog 30.000 knjižnih prevodov na svetu). V Jugoslaviji so po letu 1945. prevajali iz 29 jezikov, na prvem mestu iz ruščine (3056 knjig), angleščine (1626), francoščine (1211), nemščine (1110) in italijanščine (208 del).

Inštitut za jedrske znanosti v Vinči pripravlja prvo serijo kobaltovih terapevtskih virov (kobaltovih bomb) po 1000 in 2000 curijev za uporabo v medicini. Prve take bombe bo dobila bolnišnica v Titogradu, pozneje pa tudi ostala medicinska središča.

Že tretjič je bil v Crikvenici seminar za učiteljišnike iz Gradišča. Gradiščanski Hrvati so se izpopolnjevali v hrvatskem jeziku in poglobljali znanje na glazbenem področju. - V Piranu ima italijanska manjšina osemletko, višjo gimnazijo in ekonomsko srednjo šolo. Na osem letki je lani bilo vpisanih 88 učencev.

V Celju so ustanovili zavod "Intenzivni tečajji tujih jezikov". V njem bodo strokovnjakom iz raznih strok posredovali potrebno znanje tujih jezikov, kar jim bo omogočilo specializacijo v tujini in branje strokovne literature. Kot jezike omenjajo le angleščino, nemščino in francoščino.

Moški zbor iz Celja je šel na tekmovanje amaterskih pevskih zborov v Arezzu kot predstavnik moških zborov iz Jugoslavije. Dosegel je prvo mesto v kategoriji narodnih pesmi (za moške zборе). Amatersko gledališče Tone Čufar z Jesenic pa zastopa jugoslovanske gledališke amaterje na festivalu amaterskih dramskih skupin Italije v Pesaru.

V Zagrebu so odprli Atelje Meštrović. V galeriji bodo zastopana predvsem njegova dela iz zagrebškega obdobja.

Jane Mansfieldova, Françoise Arnoullova, Steward Granger in Micky Rooney bodo nastopali v filmu, ki ga bodo Američani snemali v Dubrovniku.

OD MESECA DO MESECA

KNAP NA OBISKU

20. avgusta je priletel v Beograd "na oddih" Hruščev z ženo in spremstvom. Na letališču ga je objel in pozdravil Tito, ki je dejal, da so se odnosi med Jugoslavijo in ZSSR od njunega zadnjega srečanja "vsestransko in uspešno" razvili. Želel je, da bi se Hruščev ogledal uspehe v socialistični izgradnji Jugoslavije. Hruščev je odvrnil, da se odnosi s "socialistično Jugoslavijo" razvijajo uspešno na "leninističnih načelih socialističnega internacionalizma", ter je nazdravil "nerazrušnemu prijateljstvu" med dvema ljudstvom.

Istega dne na večerji se je Tito v zdravici spomnil svojega decembrskega obiska v ZSSR, kjer da je opazil novo svetlo in ustvarjalno vzdušje med državljani. Sodelovanje med SFRJ in ZSSR ima vse pogoje za nadaljni razvoj, kajti "razlike v pogledih na posamezne zadeve in vprašanja niso ovira za razvoj odnosajev". Boljše razumevanje in sodelovanje bo te razlike "postopoma odstranilo". Na žalost pseudo-revolucionarni frazerji ne marajo pozitivnega sodelovanja in vidijo svojo vlogo v napadih na druge socialistične dežele. Toda ZKJ in vlada sta vedno podpirali borbo za mir in se bosta še nadalje zavzemali za enokopravno sodelovanje "še predvsem med socialističnimi deželami", kajti "nič ni bolj naravnega" kot najboljši odnosi med njimi in skupni napor za mir in socializem. Miroljubno sožitje je postalo najvažnejši cilj mednarodnega delavskega gibanja. Sporazum o prepovedi je drskih poskusov in druge pobude so postavile ZSSR in Hruščeva v prvo vrsto borbe za mir. Tudi druga sporna vprašanja je treba postopoma rešiti, pri čemer bodo pomagale novo osvobojene dežele, za katere je sožitje jamstvo napredka. Njihova politika miru in nevezanja z vojaškimi skupinami je pomagala k premagovanju nevarnosti. Tito je bil vesel, da "med socialistično Jugoslavijo in ZSSR obstaja soglasje glede najvažnejših mednarodnih problemov". Nato se je zahvalil za pomoč Skopju in se pohvalil z uspehi pri gradnji socializma.

Hruščev je pritrdil, da je borba za mir in preprečitev atomske vojne ena od najvažnejših nalog. Sporazum o prepovedi jedrskih poskusov ustvarja ugodne pogoje za nadaljne korake. Z razvojem sovjetsko-jugoslovanskih odnosajev je zadovoljen in je bil prepričan, da se bodo spet pomenili o mednarodnih vprašanjih.

21. avgusta je Hruščev obiskal tovarno na Rakovici, ki izdeluje Fergusonove traktorje. Govoril je o junaški borbi delavskega razreda in zvestobi marksizmu-leninizmu. Po njegovem je najrevolucionarnejša sila še zmeraj delavski razred, ne pa ljudstva, ki se bore za neodvisnost. Navajal je Njegošove besede o slovanski enotnosti in govoril o Jugoslovanih v ruski revoluciji in v borbi proti Hitlerju. Poslabšanje odnosov leta 1948 po njegovem ni koristilo nikomur. Zdaj pa je važna usmeritev proti bratskemu prijateljstvu. Imamo skupni cilj - borbo za socializem in komunizem - in skupnega sovražnika - imperializem. Jugoslavija in ZSSR imata enake ali zelo podobne poglede na mnoga najvažnejša mednarodna vprašanja. Gospodarski odnosi se razvijajo. Obstojajo možnosti za obojestransko koristno sodelovanje in specializacijo v industriji. To bo pomagalo pri jugoslovanskem 7-letnem planu. Tudi kulturne in znanstvene vezi pomagajo k spoznanju. Hruščevu je bila tovarna všeč. Bahal se je z sovjetskimi uspehi, a omenil, da kadar ima človek le en par hlač, hoče še ene in boljše. Zadoščenje teh potreb pride od dela, ker ne bo padlo kot mana z neba. Produktivnost mora narasti.

V tovarni se je Hruščev zanimal tudi za delavsko samoupravljanje in je dejal, da je napredno. Zvečer je Hruščev priredil večerjo za Tito. V zdravici je omenil "sijajno" zgodovino prijateljstva med ljudstvom obeh dežel. Vsi ljudje dobre volje zdaj žele mir, ker bi atomska vojna uničila vse brez razlike. A če imperialisti napadejo, jim bodo odgovorili z grozovito silo. V borbi za mir je enotnost naprednih sil potrebna, pa tudi v borbi za družbeno in narodno osvoboditev. Prav zaradi te enotnosti so tudi prišli v Jugoslavijo. Pomembni so gospodarski stiki z Jugoslavijo. Novi 7-letni jugoslovanski plan bo pomagal k novim socialističnim uspehom.

Tito je povzdignil Nikito med prve borbe za mir na svetu. Na zapadu se sprašujejo, kdo bo komu popustil pri tem obisku: ali se bo Tito pridružil sovjetskemu taboru, ali pa bo Nikita dal koncesije jugoslovanskim komunistom. "Nobenih koncezij ne bo in o tem sploh ne bo govora." ZKJ bo stala v prvi vrsti borbe za enotnost mednarodnega delavskega gibanja in borbe za mir in mirno sožitje. Spoznali smo, da so mnoge zadeve, ki so nas delile v preteklosti, bile le malenkosti v primeri s skupnimi interesi in nalogami. Pogodba o prepovedi jedrskih poskusov je lepa reč, a nadaljni koraki so potrebni.

22. avgusta sta Tito and Hruščev odletela v DC-6b letalu v Skopje, si ogledala ruševine in se še istega dne vrnila v Beograd. Naslednjega dne sta odletela v Titograd, se z avtomobili odpeljala na Cetinje, si ogledala muzej, kosila, plesala kolo in se v Kotoru vkrcala na Galeb. Zvečer sta si ogledala Dubrovnik, kjer se je Tito poslovil in odšel naprej na Brione.

24. avgusta se je Hruščev pripeljal v Split, kjer ga je Bakarić predstavil ladjedelniškim delavcem kot moža, ki ga Jugoslavija izredno ceni in ki ima ogromne zasluge za mir in pravilne odnose med socialističnimi deželami. Hruščev je dejal, da je v Jugoslaviji videl marsikaj, kar se precej razlikuje od ZSSR, kar je "naravno", ker Jugoslovani grade socializem v svojih pogojih. Razlike v reševanju praktičnih problemov v gradnji socializma povečuje medsebojno zanimanje in skupne izkušnje prispevajo k zakladnici marksizma-leninizma. Hruščev se je bahal z velikim uspehi v SZ v tekmovanju z ZDA. Za vse to je potrebno povečati proizvodjalnost. Pri tem pa vse prednosti svetovnega socialističnega sistema še niso izrabljene. "Veseli smo, da je vlada SFRJ tudi pokazala pripravljenost, da se udeleži socialistične razdelitve dela" med socialističnimi deželami, kar bo pospešilo jugoslovansko trgovino s temi deželami. Kot primer je navedel ladjedelništvo, kjer bi se Jugoslavija lahko specializirala za gotove vrste ladij, kar bi pomagalo k boljši organizaciji proizvodnje. Hruščev je nato "kot kupec" pohvalil splitško ladjedelnico in poudarjal prednosti serijske proizvodnje. Obregnil se je tudi ob navzoče zapadne novinarje in pojasnil, da kapitalizma ne bo "pokopaval z lopato", ampak da bo delavski razred kapitalističnih dežel sam napravil konec izkoriščanju. Prepiri med bratskimi partijami socialističnih dežel so prav tako naravni kot prepiri med zakonci.

26. in 27. avgusta sta Tito in Hruščev s sodelavci na Brionih razpravljala o mednarodnem položaju, delovanju za mir, mirnem sožitju, razoroževanju, sodelovanju pri pomoči deželam v razvoju, o odpravi kolonializma, sodelovanju pri pomoči deželam v razvoju, o odpravi kolonializma, o mednarodnem delavskem gibanju, o ugotovitvi enotnosti med socialističnimi in naprednimi silami, in o razvoju odnosom med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo.

Na tiskovni konferenci 28. avgusta sta se takole odrezala:

Tito: Razdelitev dela med socialističnimi deželami je "komplicirano vprašanje". Hruščev: V borbi proti kapitalizmu je potrebna edinost dela, ne pa razdelitev. Tito: O ideoloških razlikah nismo razpravljali. Hruščev: To je naša stvar. Oba: Jugoslovanska nepovezanost z blokovi ni ovira pri sodelovanju z ZSSR.

29. avgusta sta se odpeljala preko Kopra in Ljubljane na Brdo.

30. avgusta sta obiskala prašičjo farmo v Ihanu in obiskala Velenje, kjer so Hruščeva imenovali za častnega člana kolektiva in mu poklonili črno rudarsko uniformo z bleščečimi gumbi. Rekel je, da se čuti zelo pačasčenega, ker da je bil v mladih letih sam rudar.

Tito je na mitingu dejal, da je socializem postal odločilna sila sedanosti, a prednost socialističnega reda nad kapitalističnim je edino mogoče dokazati z materialnim napredkom. Zato pa psevdorevolucionarji s frazarjenjem spodkopujejo doseg socializma. Socialistične dežele morajo reševati svoje odnose na načelih marksizma-leninizma, kar ni lahko, a je potrebno in mogoče. V Jugoslaviji so hodi li po svoji poti, a že moskovska izjava leta 1956 je izrazila leninistično gledišče, da so pota socialističnega razvoja v različnih deželah pod različnimi pogoji različna, kot je tudi potrdil Hruščev v Splitu. Življenje je potrdilo družbeno samoupravljanje, ki ne velja le za eno samo socialistično deželo, ampak leži v osnovi idej Marksa, Engelsa in Lenina. V novem 7-letnem planu bomo začrtali rast industrijske in poljedeljske proizvodnje. "Nadaljna stalna naloga je tudi široko vključevanje v mednarodno razdelitev dela", pri čemer bomo razširili gospodarske odnose s "socialističnimi deželami, deželami Azije, Afrike, Latinske Amerike in z drugimi deželami," je rekel Tito. "Z zadovoljstvom morem ugotoviti, da se naši pogledi o mednarodnih vprašanjih strinjajo." Najvažnejše je ohraniti mir. Strinjamo se tudi o razvoju ekonomskih odnosov med narodi v skladu z njihovimi interesi in interesi mednarodne skupnosti, in o pomoči razvijajočim se deželam. Odnosi med ZSSR in Jugoslavijo so se občutno razvili, in bili so plodonosni napor, da bi odstranili posledice starih nesoglasij. "To se ne pravi, da je bilo že vse opravljeno". Gospodarsko sodelovanje, družbeno, znanstveno in med partijskimi funkcionarji se bo razvijalo.

Hruščev (ki so ga prevajali v slovenščino) je rekel, da je bil njegov oddih "svojevrsten", da je mnogo videl v Jugoslaviji, da poljedelstvo zavisi od vremena, da je ZSSR dosegla čudovite uspehe in da se je treba boriti za mir, pri čemer je bila pogodba o prepovedi jedrskih poskusov velik korak naprej, čeprav imperialisti ne počivajo. Ljudstvo ZSSR in Jugoslavije utrjuje stike v gospodarstvu, znanosti, kulturi. Skupno se zavzema za mir, sožitje, razorožitev, likvidacijo kolonializma, ureditev nemškega vprašanja; ima skupni cilj, graditev socializma in komunizma. "Strinjam se s tem, kar je tovariš Tito rekel o jugo-sovjetskih odnosih". "Sovjetski komunisti ne moremo imeti temeljnih nasprotstev z jugoslovan-skimi komunisti, ker sta obe naši deželi socialistični". "Delavski razred v Jugo-slaviji je rešil nalogo, da je dosegel oblast in zdaj uspešno gradi socializem. V tej gradnji so včasih mogoče razlike načelnega značaja, nakar se je treba zavzema ti za enotnost v glavnih stvareh in biti potrpežljiv. V glavnih vprašanjih imamo skupna gledišča, a čas bo izgledil ostalo.

1. septembra sta Hruščev in Tito obiskala Organsko Kemijsko Industrijo v Zagrebu, katero grade z ameriškim posojilom, z ameriško opremo in pod ameriškim nadzorstvom, a so ob obisku prepovedali vstop zapadnim novinarjem. Razburjenje med Amerikanci je bilo hudo in so se rivali z miličniki. Čez dva dni se jim je uradni predstavnik lepo opravičil, češ da je prišlo do nesporazuma pri lokalnih oblasteh.

Na večerji v Zagrebu je Bakarić rekel, da mu je posebno všeč, kako Hruščev neposredno govori z ljudmi kot doma.

Hruščev je poudaril, da je boljše in lažje graditi socializem skupaj z bratskimi deželami. Zakaj ne bi drug drugemu pomagali? Gospodarske transakcije pa obračunavajmo v dolarjih, če kdo reče, da bi sicer ZSSR bila na dobičku.

Ob odhodu 3. septembra na beograjskem letališču je imel Tito zadnjo besedo: Dogovorili smo se, da je mir najbolj važen. Borba za mir prinaša plodove. Spet smo se prepričali o sovjetski odločnosti, da pripomore k sporazumevanju v svetu. Mednarodno delavsko gibanje se zavzema za mir. Važnost novoosvojenih dežel narašča. V borbi za socializem so mogoči različni pogledi na posamezna vprašanja in odkrita izmenjava mišljenj je potrebna. Politiko socialističnih sil ni mogoče graditi na dramatiziranju obstoječih razlik; potrebna je enotnost. Prišli smo do zaključka, da je mnogo možnosti za medsebojno koristno sodelovanje med nami.

Hruščev se je zahvalil za gostoljubje in je rekel, da je obisk utrdil prijateljstvo in slogo v svetovnem komunističnem gibanju. Nato je odletel v Moskvo.

Ivan Stanič.

KDO LAŽE?

G.urednik! 15.junija se je kralj Peter s proglasom iz Nice opredelil za episkopa g.Dionizija, ki ga je pred tem sv.Arhije-rejski sabor v Beogradu razrešil poslov. 9.avgusta je isti kralj dal izjavo v Milwaukeeju, da priznava patrijarha in sv.Arhijerejski sa-bor in sinod, (kakor je o tem poročal g.Farkaš v KT.) 11.avgusta je v Sacramentu v Kaliforniji izjavil "šef kancelarije in adjutant kra-lja" gen.Miličević, da kralj vztraja na proglasu, izdanem 15.junija. Čikaška pro-Dionizijeva SLOBODA je pa objavila kraljev telegram od 18.avgusta, kjer pravi kralj, da "čvrsto in neomajno vztraja na svoji izjavi od 15.junija 1963." Kaj je torej na vsem tem? Kdo laže in ko ga je mogoče sploh jemati resno?

L.B.(USA)

AVSTRALSKI SLOVENC!

Na prodaj imamo omejeno število kvalitetnih božičnih kart s slovenskimi voščili.

BALKANIA
Continental Music House
33 Campbell St. SYDNEY

BOŽIČNE KARTE

z voščili v slovenskem, hrvaškem, srbskem, poljskem, nemškem in angleškem jeziku so pripravljene!

PICA PRINT
76 Graeme Road, ENFIELD, Middx.

SEPTEMBER 1943

V tem mesecu poteka 20 let odkar so padle Grčarice in nato Turjak. Le malo je manjkalo, da ni padla v rdeče roke tudi Ljubljana. Kako je do tega prišlo in zakaj? Ob tem vam razpravlja v prilogi te in naslednje številke polkovnik g.A.Glušič, ki je bil v času "druge" ilegale načelnik štaba Slov.trup, kot tak potem na Vidovdan 1944 aretiran od Gestapa ter poslan v Dachau, ki ga je preživel. - Same septemberske dogodke bomo komentirali prihodnjič.

Uredništvo

ANDREJ GLUŠIČ:

OB DVAJSETLETNICI

September 1943.

Prvo listje na bukvah prostranih dolenskih gozdov je jelo rumeneti. V vinogradih je dozorevala portugalka. Marsikater ~~dr~~ ben kmetič je pohitel s tr gatvijo, negotov kaj bo prinesel jutrišnji dan. Na Malega Šmarna zvečer smo slišali na radiju, da je kapitulirala Italija. Že sledečega dne se je iz goz dov vsulo nad tisoč partizanov in partizank, ki so v malih grupicah zasedli trge in mesta na ozemlju med začasno nemško mejo in Trstom ter si pred očmi osuplega ljudstva prigrabili oblast od popolnoma demoraliziranega okupator= ja. Bes uničevanja je zadivjal nad domovino. Med Savo in Sočo se je iz gore čih cerkva, gradov, šol, župnišč, prosvetnih in sokolskih domov ter kolodvo rov valil k nebu črn dim, a opijanjena druhal je orgijala ob kadečem se ognju. Saj so goreli ostanki "suženjstva in fašizma"!

Desetega septembra so padle Grčarice, kjer je bil od partizanov poveza= nih z badoljevci uničen odred jugoslovanske vojske v domovini in šest dni nato so iste sile uničile Turjak...

Da niso takrat Nemci že zasedli Ljubljane, bi bila zavzeta tudi ta in komunisti bi se že septembra 1943. vsaj začasno ustoličili v vladni palači na Bleiweisovi cesti.

Kako se je to moglo zgoditi, se je v tistih dneh spraševal slovenski člo vek. In ni se treba prav nič čuditi, če dandanes o teh dogodkih išče poja= nila mladina, ki je takrat krvavela in v dvajsetih letih daleč od domovine dozorela v razsodne može. Hotela bi pač slišati resnico od odgovornih vodni kov iz tistih dni, da bi je ne morala trebiti iz pisanja komunističnih "zgo dovinarjev".

Vsako leto septembrske številke slovenskih emigrantskih listov prineso priložnostne članke v počastitev naših žrtev, ki so padle v Grčaricah in na Turjaku. Tudi uvodne besede s katerimi sem začel ta članek so iz spominske= ga uvodnika, ki sem ga napisal ob petletnici. Ne bi imel kaj spreminjati, kar sem napisal pred petnajstimi leti (MG L.II/št.10.). Hotel bi le, koli = kor se to v kratkem članku da, razčleniti trditve borcev, (Vestnik, L.X., št. 9, str.132) da sta stebra slovenske protikomunistične borbe Grčarice in Tur jak padla zaradi:

- Izdaje in preloma vojaške besede sovražnika,
- Neenotnosti protikomunističnega nastopa v odločilnem momentu,
- Nesposobnosti vodstva odgovornih."

Če bi slovenski, protikomunistični politični krogi, to je odgovorni vo= ditelji poleg komunistične ideologije poznali tudi komunistično taktiko in zlasti organizacijsko sposobnost komunistov, da v kaosu čez noč improvizira jo svoj aparat, ne bi dopustili takega razvoja dogodkov v Sloveniji, da bi slovenske protikomunistične enote kdajkoli prišle v odvisnost od komunistič nih obljub. Komunisti drže besedo samo takrat in le dotlej, dokler jih k te mu primora močnejša sila. Ne poznajo pa milosti za one, ki morajo kapitulir= rati. Zato je bilo vsako zanašanje na njih "vojaško" besedo - naivnost.

Za enoten nastop ni potreben le skupni sovražnik ampak tudi enotni ci = lji. Teh v slovenskem protikomunističnem taboru ni bilo! Tudi glede skupne= ga sovražnika, bolje rečeno sovražnikov, si nismo bili edini. Za večino po= kličnih vojakov je vsaj do jeseni 1943. bil prvi in glavni sovražnik - oku= pator, to je Italijani in Nemci in šele potem domači komunisti, dočim so po litiki glavnega sovražnika že spomladi 1942. docela spustili iz vida. Ker smo bili ves čas brez enotnih ciljev in imeli različne poglede glede sovraž nikov, je tudi izostal enoten nastop v odločilnem momentu.

Iz odgovorov na prvi dve trditvi borcev se lahko da zaključiti pravil= nost tretje: "Nesposobnost vodstva odgovornih."

Da ne bi zlasti tretja trditev zvenela prevotlo je potrebno poseči v preteklost in osvetliti potek političnih dogodkov in razmer v predvojni Ju= goslaviji.

Jugoslavija od 1918 do 1941.

Ob koncu prve svetovne vojne je jugoslovansko prebivalstvo - Srbi, Hrva ti in Slovenci - v splošnem navdušenju sprejelo jugoslovansko državo kot uresničenje stoletnih sanj. Kakor so navadno sanje daleč od stvarnosti, tako so tudi pričakovanja jugoslovanskih narodov daleč presejala možnosti, ki jih je mlada država v porodni fazi razvoja mogla nuditi. Mesto sredotežne sile se je pri znatnem delu prebivalstva, zlasti pri Hrvatih pojavila sredobežna sila. Politična nezrelost ljudskih množic je nudila plodno polje raznim demagogom in seveda tudi komunistom. Tako so stranke rastle kot gove po dežju in komunistična je po številu dosegla tretje mesto v državi (58 poslancev). Po splošnih stavkah in prvih političnih umorih je bila znano "Obznano" komunistična stranka v Jugoslaviji prepovedana. Komunisti so šli v "podzemlje", kjer so se posvetili temeljitemu študiju revolucionarne taktike, diverzantstva, gverile in gradili male toda visoko trenirane kadre, s katerimi so v primernem trenutku nameravali izvesti revolucijo. Prepoved javnega delovanja jim ni prav nič škodila, nasprotno je bila za njih koristna, ker so pri mladini zadobili mistično privlačnost, v političnih vrhovih pa zaradi njihove maloštevilnosti zelo koristno zaščito v - podcenjevanju. To podcenjevanje je posebno pripomoglo k uspešni izvedbi ene izmed osnovnih komunističnih revolucionarnih priprav - infiltracije političnega, upravnega in vojaškega aparata, kakor tudi kulturnih, telesnovzgojnih in celo verskih organizacij tja do - semenišč. S prepovedjo komunistične stranke seveda ni prenehala politični kaos v državi. Nasprotno, še bolj je rastle, ker so ga komunistični infiltriranci vsestransko krepili.

Fundamentalno nasprotni pogledi na ureditev jugoslovanske države večine Srbov, za katere je ona bila le nekako razširjena Srbija, ki naj bi imela podobno vlogo kot Prusija v Nemčiji, od hrvaških in večjim delom slovenskih nazorov po katerih bi morala biti Jugoslavija nova, skupna in za vse jugoslovanske narode enakopravna državna tvorba, so silno zrahljali državne temelje. Divjanje strankarskih strasti, podžganih s svetovno-nazorsko in versko diferenciacijo ter postavljanje osebnih koristi nad interese naroda in države je bil dinamit položen v temeljne razpoke državne stavbe. Eksplozija v obliki razsula ali amputacije je bila odstranjena z državnim udarom z "vrha". Kralj Aleksander je z energično potezo prerezal zažigalno vrstico... Maršikateri jugoslovanski patriot, zlasti državni uradnik in vojak se je šestega januarja 1929. oddahnil misleč, da je državni brod končno le zaplul v pravo razino. Da je konec korupcijskih afer ter končana doba, v kateri se je politična puberteta že izrodila v degeneracijo in premnogi šušmar in zakotni pisar postal "profesionalni političar", narodni poslanec in minister "po zanimanju", seveda z dodatnim naslovom upravnega svetnika te ali one banke, industrijskega koncerna, itd. Politika je postala v stari Jugoslaviji ne preveč ugleden, toda donosen posel! Čast in slava Ljubi Davidoviću, Svetozarju Pribičeviću in podobnim možem, ki niso verjeli v znani rek: "Narode, vrbo moja, čim više te krešem, tim bolje mi rasteš..."

Upi onih, ki so ljubili domovino bolj kot svoje "blagoutrobje" so se hitro izjalovili. Kralj je sicer postavil na novo ravno cesto nov voz, ki naj bi popeljal jugoslovansko ljudstvo v boljše bodočnost, toda je vanj vpregel stare, doslužene konje, ki so kaj hitro zavili nazaj - na turško kaldrmo... Dekretirano jugoslovanstvo se ni obneslo in atentatorska krogla je krmarju prikratila čas, da bi nova jadra napel novi veter.

Cepič v obliki JNS na že črvivo državno drevo se ni prijel, še manj je mogla biti črvivost zaceljena s tako smolo kot je to bila novo radikalnamuslimansko-klerikalna sprega JRŽ. Ta "čudoviti balzam" slabega spomina, ki je hotel zaceliti hrvaški spor z nagodbo med Hrvati in srbskim princem mimo srbskega naroda, se je v labirintu svetovnih dogajanj kaj hitro zmedel. Napačna presoja sil in razvoja dogodkov ga je prilepila na osiščni plot. Puč 27. marca je pometel s princem brez naroda in z njegovo fakirsko formulo JRŽ. Na našo slovensko nesrečo so pučisti pozabili, da opozicija ni bila samo v Srbiji. Že ob puču so prezgodaj prilezli infiltrirani črvi na dan, vendar o zračje še ni bilo pravo. Morali so za kratko dobo nazaj v luknje pod odpada joče lubje in tam počakati, da je tevtonski piš podrl črvivo drevo...

Politični razvoj v Sloveniji.

Po dokaj alegoričnem orisu stanja v Jugoslaviji je potreben kratek analitičen prikaz posebnih političnih prilik, ki so vladale v Sloveniji. Treba je odgovoriti na toliko ponavljano vprašanje: "Kaj je bilo tako gnilega v deželi slovenski, da jo je lahko obvladala peščica komunistov, ki niso predstavljali niti tisočinke slovenskega naroda? Kako so komunisti med vernim, katoliškim ljudstvom, ki je na vsako razpotje postavilo križ ali kapelico, na neštete griče in gore pa - cerkev, mogli za uspeh revolucije pridobiti dovoljno število aktivistov in simpatizerjev?"

Slovenski politični prvaki so med prvo svetovno vojno tako v domovini kakor zunaj pri zaveznikih, v okviru Jugoslovanskega odbora, odločno vodili borbo za osvoboditev slovenskega naroda izpod nemškega jarma, pod katerim je trpel v habsburški monarhiji. V tej dobi je politični in kulturni boj med naprednim (liberalnim) in katoliškim (klerikalnim) taborom, ki je divjal že v Avstriji, bil prekinjen in slovensko ljudstvo je složno sledilo naporom politikov in enodušno sprejelo Jugoslavijo kot svojo narodno državo. Kaj hitro po osvoboditvi pa je boj med obema taboroma oživel, v zagrizenosti rastele ter tik pred drugo svetovno vojno v dobi JRZ-ine vlade dosegel svoj vrhunec v sovražtvu in razklanosti, ki je vladalo med slovenskim ljudstvom. Boj med obema strankama v dobi diktature JNS in JRZ režimov je ustvaril nepremostljiv prepad med katoliškim in naprednim taborom ter pognal nad tri četrtine naprednjakov v osvobodilno fronto ter postopoma v komunistično partijo. V naprednem podeželju, trgih in mestih so komunistični kadri našli svojo vojsko.

Sprti bratje, ki jim je bil svetovni nazor več kot narod in država, so orali ledino sovražstva in komunist je sejal ljuliko... Ne da se prezreti dejstva, da je baš Slovenska ljudska stranka (SLS) sodelovala pri rojstvu šestojanuarskega režima in tako sankcionirala vse njegove unitaristične ukrepe (tudi razpust Orla in podržavljenje Sokola), ki so prav gotovo bili bližji nazorom slovenskega liberalnega tabora, takrat v najostrejši opoziciji, kot pa avtonomističnemu prizadevanju katoliškega tabora. Ta oportunistična nedoslednost je zrahljala notranjo trdnost stranke, čeprav njeno vodstvo ni kazalo posebnega navdušenja za unitarizem in je 1931. izstopilo iz vlade. V vlado so v okvirju Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS) prišli slovenski naprednjaki, ki so pač z večjo vnemo in doslednostjo izvajali unitaristične ukrepe. Napredno uradništvo, zlasti učiteljstvo je šlo čez drn in strn v boj za unitarizem v vseh odtenkih javnega in kulturnega življenja. Temu "jugoslovenarstvu" so se z vsemi sredstvi uprli klerikalni voditelji, ki so se v opoziciji zopet znašli v svojem avtonomističnem elementu. Nekoliko manjših neredov in pa znane punktacije so jih pripeljale v internacijo, v kateri razen svobode gibanja niso ničesar pogrešali. Po smrti kralja Aleksandra se je SLS po tri in pol letnem presledku vrnila v vlado in seveda tudi na Bleiweisovo cesto ter začela vračati ne le "milo za drago", ampak marsikaj tudi za nameček. Uradniki so "potovali". Prevneta Jugoslovani ali "jugoslovenarji" so spadali "tja doli med brate na jugu", kakor so se takrat ne preveč dobrohotno izražali gospodje, ki so imeli - oblast. Posebno pa se je SLS, ki se je zopet nedosledna svojemu slovenstvu kmalu vtopila v Jugoslovansko radikalno zajednico (JRZ), znesla nad naprednim učiteljstvom. Nekako osemdeset odstotkov slovenskega učiteljstva je bilo takrat včlanjenega v Jugoslovanskem učiteljskem združenju, medtem ko je katoliško usmerjena manjšina pripadala Slomškovi zvezi. Teror, ki ga je JRZ režim izvajal nad slovenskim naprednim učiteljstvom je bil še hujši od onega, ki ga je Cankar tako slikovito opisal v svojih delih. Družine so bile ločene, mož je šel v ene, žena v druge hribe. Šolski nadzorniki in upravitelji pete položajne skupine (najvišje) so postali navadni hribovski učitelji. Mladi učitelji in celo pripravniki devete položajne skupine (najnižje), člani Slomškove zveze, pa so postali šolski upravitelji. V okrnjenem banovinskem svetu, iz katerega so napredno manjšino enostavno izključili, je bil celo podan predlog, da se vse učitelje, ki ne gredo vsako nedeljo v cerkev in redno ne prejemaajo sv. zakramentov, odpusti iz službe. "SLOVENEK" iz tistih dni je bil ves v ognju za metode, s katerimi je v sosednji Avstriji vladal Dollfuss-Schuschniggov režim, ki pač ni bil krščansko-demokratičen.

Navidezno monolitna Slovenska ljudska stranka ni bila tako trdna, kot so mnogi mislili. Teror, s katerim se je znašala nad naprednim življenjem v

časih, ko je gospodarila na Bleiweisovi cesti, je bil burno pozdravljen od ekstremnega desnega krila, ki je v tistih časih bilo v posebnih čisljih pri strankinem vodstvu. Marsikateri zmeren pristaš katoliškega tabora pa se je javno zgražal nad gonjo, ki jo je vladajoči strankin aparat počel. Starej = šim pristašem stranke, zlasti delu duhovščine, tudi ni bila posebno pri sr = cu strankina udeležba v JRZ. Krščansko-socialistična veja stranke se je v teh časih, ko je strankino vodstvo očitno favoriziralo ekstremno desnico, že sma trala za pastorko. Rázpoke, skrbno skrite pod ometom strankine fasade, so se v odločilni uri krepko pokazale v popolnem odcepu krščanskih socialistov in nekaterih zmernih pristašev. Končno pa je še ekstremna desnica po umoru ba = na dr. Natlačena, nesporne avtoritete v stranki, začela ubirati svoja pota. Razcepljenost v največji slovenski stranki je povzročila nediscipliniranost poveljnikov vaških straž, ki jih je postavila strankina vojaška formacija Slovenska legija in rezultat te je bil - Turjak...

Napredni tabor ni bil enoten niti v kratki dobi, ko je bila JNS na vlad = di. V časih pa, ko je bil v opoziciji, se je njegova razcepljenost izražala v kaj pestri organizacijski strukturi. Delil se je na demokrate, kmetijce, narodnjake, radikale, narodne socialiste, Staro Pravdo, Mlado Jugoslavijo itd. Zaradi premnogih sporov z lokalnimi podeželskimi prvaki je osrednje na predno vodstvo (Kazina) imelo vedno manjši vpliv na napredno podeželje. Pri sestavi vlade 27.marca so srbski opozicionalci pozabili na slovensko napred no opozicijo. Tako naprednjaki niso imeli svojega zastopnika v londonski be gunske vladi, kar je imelo težke posledice za opredelitev naprednjakov v ča su vojne in revolucije. Iz Londona se je slišal samo en glas, ki ga je slo = venski napredni človek preveč dobro poznal iz časov Jerezinega vladanja. Ta glas je komunistična propaganda med naprednjaki, zlasti podeželskimi, z lah koto zadušila. Vsa svarila na smrt bolnega dr.Kramerja in prijateljev iz lju bljane na deželi niso dosti zalegla.

Posledice "kulturnega boja", ki se med Slovenci ni nikoli vodil v roka = vicah, toda nikdar dosegel take ostrine kot v dobi Jerezine vlade, so bile porazne. Peščica komunistov, ki so se znali vriniti v oba nazorna tabora tja do bogoslovij in uredništev vodilnih listov, je z demonskim prilivanjem olja na ogenj načrtno rušila ne samo enotnost naroda, ampak tudi enotnost v obeh strankah. Pripravljajoč in pričakujoč "njihovo uro", so komunisti v časih, ko je bila SLS v opoziciji povsod, zlasti pa na slovenski univerzi netili boj slovenskega separatizma, češ slovenska univerza, slovenski jezik, slo = venski narod je v nevarnosti. Čim je SLS zopet prišla v vlado, seveda ni bi lo več nobene nevarnosti za slovenski jezik, slovenski narod in njegove usta nove. Takrat so komunisti kurili na nasprotni strani in sicer tako močno, da je ves napredni tisk v strahu pred "klero-fašistično" diktaturo šel v ogenj za razne "ljudske fronte", predvsem pa za komunistično revolucijo v Spaniji.

Vojna je izbruhnila. Tik pred njenim začetkom, 30.marca 1941. so v ban = ski palači zbrani prvaki Slovenske ljudske stranke slovesno sklenili: "da v primeru sovražne zasedbe noben odbornik, ne visok ne nižji, nikdar ne bo so deloval s sovražnikom niti posredno niti neposredno, niti ne bo koga nava = jal k sodelovanju, pa naj bo pritisk še tako hud, ali celo življenje na teht niki" (Vestnik 1960, št.6, str.109.). Komaj sta pretekla dva tedna od tega sklepa je SLS poslala v Celje narodnega poslanca, župnika Marka Kranjca, da bi tam pridobil Nemce za ustanovitev nekakšne "neodvisne slovenske države". Berlin je ta predlog gladko odbil, ker je Hitler slovensko ozemlje že razde lil, Slovence, zlasti inteligenco pa začel izganjati. Ta korak in pa famoz = na konzulta sta komunistom nudila prvi "dokazilni material", da svoje poli tične nasprotnike, ki so le skušali ljudstvu olajšati posledice okupacije, obtožijo narodne izdaje, kolaboracije in da med ljudstvo vržejo parolo o "be li gardi". In vendar so sami do Hitlerjevega napada na Sovjete 22.junija pov sod sodelovali z nemško peto kolono in kasneje skesane petokolonce sprejeli v svoje vrste. Z napadom na Sovjetijo je bila ustanovljena komunistična "o = svobodilna fronta", ki so jo kaj hitro napolnili nezadovoljneži in disidenti vseh taborov. Ti so tudi kasneje izvlekli komunistični voz na breg in tam do bili zaslužno brco. Zdaj so črvi prilezli na plan in že davno posejana lju lika je pognala, da bi kmalu bohotno zrastle. Napočil je dan, ko je bilo tre s krvjo plačevati račune za preganjanja, prepire in nezdravo politično sta = nje v predvojni Jugoslaviji.